

Korkeatasoista asiaproosaa

Seulottua sanaa. Kirjoituksia sanataiteen, kielen ja kansanperinteen alalta. Toimittaneet Terho Itkonen ja Simo Konsala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 269. Forssa 1961. 209 s.

Hyvän asiaproosan lukemisto on puuttunut äidinkielen opetuksen välineistöstä. Puutteen poistamiseksi ovat Terho Itkonen ja Simo Konsala toimittaneet valikoiman »Seulottua sanaa», johon sisältyy kirjoituksia sanataiteen, kielen ja

kansanperinteen alalta. Äidinkielen vähäinen tuntimäärä asettaa rajoituksia kirjan koolle, mikä lienee vaikuttanut siihen, että näytteet on valittu ainoastaan mainituilta aloilta. Täten kaikki valikoiman artikkelit liittyvät läheisesti äi-

dinkielen opetuksen aihepiiriin. Toimitajat toteavat myös, että näiden alojen tutkijat ovat kärkimiehiä asiaproosan kirjoittajina.

Kirjoitukset on kerätty varsin monenlaisista lähteistä. On erinomaista, että äidinkielen opettajien huomioon on näin saatettu tutkimuksia, jotka tuskin olisivat yhtä kätevästi tulleet esiin käsikirjojen, kurssikirjojen tai aikakausjulkaisujen sivuilta. — Oman osuutensa hyvän asiaproosan näytteiden joukkoon tuovat toimittajien kirjoittamat lyhyet kappaleet, joissa kirjoittajat esitellään ja heidän tyyliään luonnehditaan muutamin sanoin. Niissä toimittajat osoittavat, miten asioiden ytimen voi esittää yksilöllisin termein, lennokkaasti, asiallisesti ja mieleenpainuvasti. Ylen vähän on näissä pikku kappaleissa jokapäiväisiksi muuttuneita suurentelusanoja tai tajunnan ohi luiskahtavia yleistyksiä. Taiteilija Pentti Hammarbergin kuvituksen ansiosta ovat valitut taitajat kahta paremmin lukijaa läsnä.

Kokoelman alussa on seitsemän kirjallisuusmiehen artikkelit. Näistä on runoutta käsitteleviä kolme: J. A. Hollon esseé Otto Mannisen runoilijaolemuksesta, Kaarlo Marjassen Uno Kailaasta sekä luku Lauri Viljasen teoksesta »Aleksis Kiven runomaailma», joka varmaan tuo uutta ainesta Kiveä harrastavien lukiolaisten tavanomaiseen tietovarastoon. Muuta kirjallisuuden tutkimusta esittelemässä on Aaro Hellaakosken kirjoitus Sillanpään novellituotannosta ja Vilho Suomen »Nuoren Juhani Ahon mestarinoveli», joka tutun aiheensakin vuoksi epäilemättä on kiitollinen oppitunnilla käsiteltäväksi. Jonkin verran perustietoja edellyttäneé oppilailta kaksi kirjallisuuden teorian alalla liikkuvaa kirjoitusta: Tuomas Anhavan »Romaanin muuttumisesta» ja draamallista toimintaa käsittelevä katkelma Rafael Koskimiehen Yleisestä runousopista.

Viiden kielimiehen artikkelit edustavat niin ikään eri vivahteita kielitieteellisen tutkimuksen skaalasta. Aiheeltaan

kouluopetusta lähimmäs pääsee Lauri Hakulisen artikkeli »Tietoisesta kielenohjailustamme», samoin varmaan Matti Sadeniemen käytännön kielenhuoltoa opettava kirjoitus »Kulkevatko muuttolinnut määrättyjä teitä?» Paavo Ravilan »Suomen Suku ja Suomen kansa» on sisältämänsä asiatiedon ansiosta kouluopetuksen kannalta erittäin merkittävä, samoin Martti Rapolan suomalaisen sanakirjan kehittymistä ja samalla koko suomen kielen tutkimuksen historiaa valottava »Syvältä sukupolvien maaperästä». Saman kirjoittajan »Kapina ja vallankumous» antaa käsityksen yksityisiin sanoihin kohdistuvasta tutkimustyöstä, niin myös Y. H. Toivosen »Punta». Koululaisille hieman etäisempään kielifilosofiseen ajatteluun johdattelée Paavo Ravilan »Totuus ja metodi kielitieteessä». Kenties toimittajat ovat artikkeleita valitessaan toivoneet samalla voivansa valistaa myös opettajia.

Kuten kaksi edellistä ryhmää on myös kansanperinnettä käsittelevien kirjoitusten osasto järjestetty kirjoittajien iän mukaan kronologisesti. Artikkelit valottavat tutkimustyön eri aloja, mitä pitäisinkin yhtenä kokoeleman tärkeimmistä tehtävistä. Etnologista tutkimusta edustaa Kustaa Vilkun »Kihlakunta». Matti Kuusen tutkimus »Sananparsien suosionmuutoksista» tutustuttaa kiintoisaan sananparsivarastoon sekä väläyttää sen pohjalta avaria näköaloja. Uskontotieteen aineistoa käsittelee Uno Harvan »Vainajat», ja kalevalamittaisen kansanrunouden tutkimusta on edustamassa Martti Haavion »Runottaren vaunut». Merkittävänä valintana pitäisin Lauri Hongon artikkelia »Suomalainen kansalliseepos», joka näin on saatettu kirjallisuuden historian opetusta hyödyttämään.

Ainekirjoituksen opetusta silmällä pitäen kokoeleman on seulottu mitä monipuolisin aines. Esitelläänhän tässä seitsemäntoista huipputason tyyllintaitajan keinoja. Toimittajat osoittavat, miten tyyli on »kehittynyt hienostukseen, vi-

vahteikkuuteen ja tarkkuuteen» tai miten kielenkäyttö voi olla »näennäisen leikittelevää mutta itse asiassa huolekasta ja viimeistelyä». Sanavarastoa kartuttavia huomioita voi tehdä siitä, miten kirjoittaja »viljelee taiten aiheisiinsa sopivaa kansanomaista sanastoa», lausetajua taas kehittävät varmaan yhtä paljon tässä luettavissa olevat »lyhyehköt, raskaita konstruktioita välttävät virkkeet» kuin teksti, jossa »virkkeet ovat usein pitkiä, monimääritteisiä mutta ehdottoman selvärakenteisia». Tärkeä osuus on myös tiedoilla, joita teos voi antaa kirjoituksen kokonaissuunnittelusta — onhan tässä opittavissa »omaperäinen aloitus, yhdellä kertaa kepeä ja kiivas juonensuokutus» ja »kokoava ja uuden näköalan väläyttävä loppu». Keskitasonkin kirjoittajalle tehnee hyvää tutustuminen »virtuoosimaiseen tyyliniekkaan», joka »räiskyttelö paradokseja, sivaltaa ilki-

kurisesti keskimääräislukijan ajatustottumuksia» mutta »välttää elegantisti sinkoutumasta tien poskeen». Samoin kouluttaa lukijaa tutkijoiden ajatuskuri heidän »harhakäsityksiä kumotessaan ja totunnaislatteuksia torjuessaan».

Valikoiman toimittajat jättävät sen luettamistavan käyttäjän kokeiltavaksi suosittaen vain joko ilmaisutekniikkaa koskevia tai asiasisältöä sivuavia harjoitustehtäviä. Teoksen alkupuheessa olevista kysymyksistä luulisin lähtevän apua niille opettajille, jotka vaivautuvat ottamaan käyttöön tämän uuden opetusvälineen. Se asettaa sekä opettajille että opilaille suuret vaatimukset, mutta olettaisin tulosten korvaavan vaivat. Yhdestä vaatimuksesta olisi tosin toivonut tingittävän: teos on koulukirjaksi kovin kallis. Toivottavaa kuitenkin on, ettei se estä tämän uraauurtavan teoksen leviämistä koulumaailmaan.

IRMELI PÄÄKKÖNEN